

Per una ciutat compacta: ordenació d'illes d'equipaments

Ricard Fayos. Sector d'Urbanisme. Ajuntament de Barcelona

Es pot afirmar que l'aspecte principal a valorar en els equipaments és la seva capacitat de servei i el grau de satisfacció dels usuaris. La seva funcionalitat, en resum. Entre els elements que configuren aquests valors n'hi ha alguns que es decideixen en el camp urbanístic i arquitectònic, com ara la seva posició i l'ordenació dels elements construïts que el formen. Però hi ha altres aspectes que van més enllà de la funcionalitat i que tenen relació amb la seva correcta inserció en l'entorn i en la seva capacitat de fer ciutat.

Les reserves de sòl destinades a equipaments es fixen des del planejament general i derivat, on també queden establerts els procediments per adquirir aquells sòls que han d'acollir les dotacions públiques. Des de l'inici de la democràcia, l'acció municipal ha centrat una part molt important de la seva activitat a definir nou sòl per a equipaments, tant pel que fa a l'increment de les reserves —a través de les requalificacions puntuals o el planejament especial o de millora—, com a l'adquisició de sòl qualificat així a través dels diferents instruments que la llei proposa amb aquest fi.

En les dues darreres legislatures (2003-2007 i 2007-2011) aquesta acció pública ha mostrat un increment notable a la ciutat de Barcelona, pel fet d'incorporar en el planejament escales molt diverses, especialment l'escala de barri, amb l'objectiu del reequipament. De la mateixa manera, ha intensificat les adquisicions de terrenys de diverses

grandàries, cosa que ha permès i està permetent el desenvolupament d'un programa d'equipaments ambiciós.

Les operacions recents d'adquisició de sòl de superfícies importants ofereixen un balanç significatiu: l'adquisició de la fàbrica Fabra i Coats, l'antic Canòdrom, les instal·lacions esportives de SEAT a la Zona Franca o el polígon del Mercat del Guinardó; els acords amb altres institucions, com ara les antigues presons Model i Trinitat, les cotxeres de l'avinguda Borbó o les casernes de Sant Andreu; i també les operacions de cessió gratuïta per compensació que ara es gestionen, com Can Batlló o els sectors que desenvolupen la Marina del Prat Vermell i el Poblenou 22@.

El conjunt de les finques esmentades representa una superfície important que s'incorpora al patrimoni municipal de sòl i en permet el desenvolupament com a dotacions de titularitat i gestió pública.

La dimensió important dels terrenys esmentats planteja diverses possibilitats en el moment de decidir-ne l'ordenació i l'ús concret dins de la gamma d'equipaments possibles: la seva reserva de grans dotacions a escala de ciutat; la simple acumulació d'equipaments de mida petita i mitjana, per a un aprofitament màxim en termes funcionals; la inclusió d'altres elements urbans, especialment l'espai lliure i la petita vitalitat cívica; la incorporació d'usos urbans diferents com poden ser el residencial, tot i mantenir la superfície de sistemes; s'actua doncs en àmbits més amplis, la combinació de les escales de barri i de ciutat.

Algunes experiències ja realitzades apunten a les darreres opcions esmentades com les de més interès, a causa de les possibilitats d'interrelació entre els diversos equipaments que permet el fet de disposar d'una estructura interna. També pel fet que això aporta valors a

Taula 1. Grans actuacions. Barcelona, 2003-2011

	Actuació	Superfície total (m²)	Superfície de verd (m²)
1 ha	Fort Pienc	10.000	2.000
	Mercat del Guinardó	11.000	3.500
2 ha	Cotxeres Borbó	20.000	11.000
	Canòdrom	20.000 (+8.000)	11.000
3 ha	Fàbrica Fabra i Coats	35.000	21.000
	Presó Model	30.000	14.000
> 10 ha	Can Batlló - Magòria	140.000	60.000
	Casernes de Sant Andreu	140.000	40.000

Índex d'edificabilitat: (Total sostre / Superfície total)

HD: Habitatge dotacional és aquell que es destina a col·lectius específics, joves, gent gran, persones amb necessitats especials d'habitatge.

Font: Direcció Tècnica d'Urbanisme i Infraestructures. Ajuntament de Barcelona.

l'entorn, per la lògica de composició, el caràcter mixt, la concepció complexa i especialment pel fet que el conjunt ajuda a la construcció/millora del barri en què s'inclou o, com s'ha dit moltes vegades, fa ciutat.

El procés per portar a terme aquests conjunts es presenta complex, tant pel que fa a la coordinació dels diferents operadors públics implicats com per la redacció de l'ordenació, que ha de treballar amb molta creativitat, però alhora amb un gran pragmatisme, utilitzant un instrumental urbanístic que assegurï la coherència del conjunt a través d'una regulació de les directrius bàsiques i que, a la vegada, permeti la flexibilitat necessària per a un desenvolupament fraccionat dels programes funcionals que es donen en la majoria dels casos.

També s'han adquirit moltes altres finques més petites, tot i que el seu desenvolupament és més simple. L'ope-

rador públic és únic i actua seguint la seva programació, sense necessitat de coordinació amb altres administracions. En aquest cas, l'aprovació del planejament derivat es fa habitualment de forma paral·lela al projecte.

Fa pocs anys s'ha posat en funcionament el complex d'equipaments del Fort Pienc, on s'havia construït la major part de les dotacions previstes. Sobre una hectàrea de terreny delimitada per la quadrícula Cerdà es va organitzar un programa format per un CEIP, una escola bressol, un petit mercat, un centre cívic, una biblioteca especialitzada en disseny, una residència d'estudiants i uns apartaments tutelats per a gent gran. L'ordenació del conjunt persegueix dos objectius principals: la integració i dinamització de l'entorn i l'aprofitament de la sinergia entre els diferents usos. Els edificis que acullen els usos residencials adopten la disposició tradicional de l'Eixample: front

de façana sobre l'alineació del carrer, xamfrans a les cantonades i composició de forats i plens segons eixos verticals. La resta obeeix a una composició volumètrica equilibrada, que centra gran part dels accessos dels edificis en una placeta creada per la forma cònca de l'ordenació en un costat del carrer Ribes.

La creació, en aquest carrer, d'una àrea de vianants connectada amb altres espais públics de l'entorn ha col·laborat de forma important a la creació d'un nou punt de trobada i d'una nova centralitat de barri, on abans existien activitats industrials precàries i una nul·la vida de barri.

Les actuacions que es mencionen en aquest text i es reflecteixen a la taula 1 són exemples que prenen com a punt de partida l'experiència esmentada, tot i que la major dimensió d'algunes ha permès introduir-hi nous elements i organitzacions més complexes.

% de verd	Sostre d'equipament (m ²)	Sostre d'equipament residencial (m ²)	Sostre d'habitatge + HD (m ²)	Sostre terciari (m ²)	Total de sostre (m ²)	Índex d'edificabilitat
20	9.000	12.000			21.000	2,10
32	5.000	5.000	4.000		14.000	1,27
55	41.000				41.000	2,05
55	13.000	3.000	(existent 20.000)		16.000 (+20.000)	0,8 (1,80)
60	20.800		5.500		26.300	0,75
47	18.000			18.000	36.000	1,20
43	70.000	9.000	125.000		204.000	1,46
36	84.000	16.000	165.000		265.000	2,41

En tots els casos destaca la importància de l'espai públic com a vertebrador dels ingredients. Espai lliure de model central, en el cas dels conjunts més petits, amb superfícies d'entre una i dues hectàrees, com en el cas del Fort Pienc, el Mercat del Guinardó i les Cotxeres Borbó. Espais lliures desdoblats en dos o tres àmbits, en els conjunts més grans, de pels volts de dotze hectàrees, com és el cas de Can Batlló o de les Casernes de Sant Andreu. Espai lliure per posar en valor els edificis amb interès patrimonial, com és el cas de l'edifici del Canòdrom, de l'edifici panòptic de la presó Model i del conjunt industrial de Fabra i Coats (taula 1).

Malgrat que, independentment de la seva dimensió, tots aquests conjunts tenen programes funcionals amb destí clarament local, com escoles, centres esportius o centres d'assistència primària, en alguns casos ha estat possible la combinació d'escales. Inclou dotacions que ultrapassen l'àmbit de serveis d'un barri —com ara l'atenció socio sanitària, les biblioteques especialitzades o els centres administratius— per atendre una àrea més gran, com ara un districte o una de les seves parts, o fins i tot la ciutat o el país, s'ha vist sempre com

quelcom positiu. Hi ha consens sobre la idea que una vegada programats els serveis per satisfer les demandes locals, la inclusió de dotacions de major escala genera dinàmiques positives: relacions amb els barris veïns o fins i tot amb barris més allunyats, que afavoreixen nous vincles, inducció d'activitats a l'entorn i reforçament de la consciència de pertinença a una comunitat més gran que la del propi barri o de la pròpia comunitat social, la qual cosa, al cap i a la fi, significa integració i coneixement d'altres realitats.

En els conjunts més grans, l'objectiu de la inclusió de l'habitatge ha exigít treballar en àmbits més amplis per permutar qualificacions i, d'alguna forma, exportar reserves d'equipaments a sectors necessitats, mantenint els equilibris globals. Són els casos de Can Batlló o de les Casernes de Sant Andreu. Aquí la presència de l'habitatge, més enllà de la seva utilitat en la gestió per tal de col·laborar en l'adquisició del sòl, ha estat necessària per garantir un teixit urbà equilibrat. És difícil pensar en un bon funcionament d'àrees de dotze o catorze hectàrees —com són els casos que ara es comenten— en què exclusivament es produ-

eixi activitat col·lectiva i no existeixi un col·lectiu social arrelat al lloc, amb presència i identificació constant i sentit de barri.

En la concepció dels conjunts d'equipaments hi han treballat i hi treballen en primer lloc els equips de districte, que han tirat endavant processos de gran complexitat. Primer, a través del coneixement de les necessitats de cada barri i de l'articulació de l'opinió de les persones residents, mitjançant comissions de seguiment intenses que donen com a resultat programes funcionals amb consens ampli. Després, amb una activitat coordinadora dels operadors públics, sense la qual no és possible la realització dels projectes.

Arquitectes d'experiència reconeguda han participat en l'elaboració dels plans i projectes d'aquests equipaments. Els equips dels Serveis Municipals i també equips professionals de la ciutat de diverses generacions han estat els responsables de l'ordenació i de l'arquitectura dels conjunts.

L'execució dels projectes ha començat en gairebé tots els casos exposats, i continuen les gestions per tal de coordinar els operadors que han de portar a terme les actuacions.